

УДК 37.013.42

Т. С. Острянюк, к. п. н

СИСТЕМНО-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. У статті представлена і охарактеризована системно-орієнтована модель організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі. Розроблена модель складається з шести компонентів: цільового, компоненту взаємодії, організаційного, технологічного, рефлексивного, організаційно-змістовного та відображає основні етапи послідовної організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога у закладі загальної середньої освіти – інформаційно-аналітичний, планово-прогностичний, діагностичний, організаційно-діяльнісний, оцінювально-рефлексивний.

Ключові слова: модель, етапи, компоненти, організаційно-педагогічна діяльність, соціальний педагог.

Т. С. Острянюк, к. п. н

СИСТЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация. В статье представлена и охарактеризована системно-ориентированная модель организационно-педагогической деятельности социального педагога в общеобразовательной школе. Разработанная модель состоит из шести компонентов: целевого, компонента взаимодействия, организационного, технологического, рефлексивного, организационно-содержательного, а также отображает основные этапы последовательной организационно-педагогической деятельности социального педагога в школе – информационно-аналитический, планово-прогностический, диагностический, организационно-деятельностный, оценочно-рефлексивный.

Ключевые слова: модель, этапы, компоненты, организационно-педагогическая деятельность, социальный педагог.

Т. С. Острианко, Candidate of Pedagogic Sciences

SYSTEM-ORIENTED MODEL OF ORGANIZATIONAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF SOCIAL PEDAGOGUES IN SECONDARY SCHOOLS

Abstract. The system-oriented model of organizational and pedagogical activity of a secondary school social pedagogue have been presented and defined. The developed model consists of six components, such as: target, component of interaction, organizational, technological, reflexive, organizational and substantive, and displays the main stages of social pedagogue's consistent organizational and pedagogical activity in the school – analytical, planning and predictive, diagnostic, organizational, and reflective.

Keywords: model, steps, components, organizational and educational activities, social pedagogue.

Актуальність теми дослідження. Організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу – діяльність, спрямована на упорядкування соціальним педагогом зв'язків із суб'єктами навчально-виховного процесу в межах їхніх функціональних обов'язків та спрямування їх виховних зусиль на позитивні результати у співпраці. Соціальний педагог передусім домагається, щоб колектив учителів, батьки учнів керувалися єдиними вимогами до учнів. Успіх роботи соціального педагога залежить в першу чергу від того, наскільки він

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

тісно співпрацює з учителями, адміністрацією закладу, педагогом-організатором, психологом, спеціалістами інших галузей (медичної, юридичної, соціальної). Відтак, головним завданням соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі стає побудова системи соціально-педагогічної діяльності у навчальному закладі, яка відповідає нормативним документам (закони України, концепції, положення тощо), стратегії розвитку навчального закладу, можливостям педагогічного колективу та потребам батьківської громадськості.

Організаційно-педагогічна діяльність є найскладнішою в діяльності фахівця. Її складність полягає у тому, що саме соціальний педагог повинен продумати, як і кого залучати до вирішення тієї чи іншої проблеми, розподілити кожному учаснику конкретну справу, щоб вони не дублювалися з діями інших суб'єктів соціально-педагогічної діяльності і відповідали їхнім обов'язкам.

Постановка проблеми. Актуальність порушеної проблеми зумовлена насамперед проблемами, з якими соціальний педагог стикається у процесі своєї професійної діяльності. До них можна віднести: функціональну інтерференцію – дублювання функцій соціального педагога з функціями психолога, класного керівника, заступника директора з виховної роботи, педагога-організатора; розбіжність між функціями соціального педагога і метою соціально-педагогічної діяльності у школі; неоднозначне сприйняття та мінливе ставлення до соціального педагога з боку адміністрації закладу, батьків учнів, учителів, психолога. Це зумовило вибір теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вітчизняні науковці, які розглядають шкільну сферу діяльності соціального педагога, – А. Й. Капська, О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, В. В. Шульга, В. Є. Сорочинська обмежуються, головним чином, переліком професійних функцій, та визначенням змісту його діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі відповідно до нормативних документів, які регулюють роботу фахівця у школі. В залежності від предмета дослідження, О. В. Безпалько, Е. І. Холостова, В. В. Шульга, Н. В. Заверико, В. Є. Сорочинська поняття організаційно-педагогічна діяльність інтерпретують по-різному. Викликає неабиякий інтерес пануюча серед науковців думка, що соціально-педагогічні функції у школі виконує не лише соціальний педагог, але й усі члени педагогічного колективу. Власне це й створює нерозуміння серед педагогічного колективу місії соціального педагога у школі. Тому саме раціональна організація соціально-педагогічної діяльності впливає на подальшу її реалізацію.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Висвітлення у науковій літературі проблеми організаційно-педагогічної діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі дає підстави говорити про недостатню увагу науковців до цієї проблеми. Праці, які з'явилися відтоді, коли соціальні педагоги почали працювати у закладах освіти, сприяли покращенню розуміння різних напрямів роботи фахівців, проте досі не було запропоновано єдиної системи організаційно-педагогічної діяльності.

Постановка завдання. Розробка системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. В сучасних педагогічних дослідженнях широко розповсюдженим є метод моделювання як «процес створення моделей, схем, знакових або реальних аналогів, що відображають суттєві властивості більш складних об'єктів (прототипів)» [20, с. 157]. Метод моделювання обґрунтовано у працях В. Афанасьєва [2], В. Штоффа [23], І. Фролова [22] та ін.

Моделювання – теоретико-пізнавальний процес, який здійснюється на основі абстрактно-логічного мислення. Модельне мислення спрямоване на створення чогось нового і покращення існуючого становища об'єкта. Водночас, воно зобов'язує не лише оцінювати власні можливості, але й тверезо сприймати недоліки й слабкі місця [16, с. 57]. Ключовим поняттям моделювання є модель, під якою розуміють аналог (зображення, схема, знакова система) об'єкта, процесу або явища, відтворену у спрощеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами цього об'єкта.

У філософії та методології науки модель розглядається як «аналог визначеного фрагменту реальності, породження людської культури, концептуально-теоретичних образів», «представник», «замісник» оригіналу у пізнанні і на практиці [10, с. 64]. У соціальних науках під моделлю розуміється «символічне відображення структури, типу поведінки і зразків взаємодії в соціаль-

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

них процесах» [16, с. 46]. Навчальна модель є умовним образом (зображенням, схемою, описом) об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частини при певній систематизації й умовності засобів зображення [4, с. 213].

Розроблена модель відображає реальну соціально-педагогічну практику і передбачає створення механізму удосконалення та оптимізації діяльності усього педагогічного колективу у вирішенні соціально-педагогічних завдань. Дана модель відображає не лише теоретичний, але і конкретно-практичний зміст соціального педагога, оскільки вона пов'язана з практикою організаційної і координаційної діяльності соціального педагога у школі та апробована в умовах конкретних освітніх закладів і може застосовуватись в організаційно-педагогічній діяльності соціального педагога початкового, середнього і старшого освітніх рівнів. Створена модель дозволяє виробити соціальному педагогу єдиний стиль і рівень взаємодії – співпрацю з учасниками навчально-виховного процесу, а також спільні підходи до організації соціально-педагогічної діяльності. У моделі представлено роль адміністрації закладу, практичного психолога, соціального педагога, класного керівника, учителя-предметника, педагога-організатора, батьків учнів, а також позашкільних суб'єктів соціально-педагогічної діяльності в мікрорайоні навчального закладу, їхні обов'язки у здійсненні соціально-педагогічної діяльності.

Пропонована у статті модель представлена в описовій та структурно-графічній формах (рис. 1).

В моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога виділено наступні взаємопов'язані структурні компоненти: цільовий, взаємодії, методичний, організаційний, рефлексивний, оцінювально-результативний. Вони відображені та реалізуються на всіх етапах організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога: інформаційно-аналітичному, діагностичному, прогностичному, організаційно-діяльнісному, оцінювальному.

Перший етап роботи за моделлю – інформаційно-аналітичний. Однією з головних складових у визначенні змісту і завдань соціально-педагогічної діяльності є обізнаність соціального педагога з соціальною ситуацією формування і розвитку учнів в сім'ї, школі, соціумі. Даний етап складається із цільового компоненту, організаційно-змістовного та компоненту взаємодії. Цільовий компонент включає визначення цілі – оволодіння педагогічним колективом повною та достовірною інформацією, необхідною для створення уявлення про соціально-педагогічну ситуацію, яка склалася, її особливостей, а також можливостей самостійного чи узгодженого із фахівцями впливу на неї. В залежності від функцій, які виконують педагоги, класні керівники, учителі-предметники, психолог та ін. у соціально-педагогічному процесі, зміст, обсяг та характер інформації є різний. Інформація може бути психологічна, медична, правова, педагогічна, соціальна. Організаційний компонент інформаційно-аналітичного етапу містить конкретизацію цілі процесу формування та циркуляції інформаційного потоку у середовищі учасників навчально-виховного процесу. Аналіз отриманої інформації займає провідне місце в організації соціально-педагогічної діяльності. Від акумулювання та аналізу одержаної інформації залежить успіх подальшої соціально-педагогічної діяльності, правильність вибору форм і методів роботи, конкретизація її змісту та, зрештою, досягнення мети. Компонент взаємодії передбачає забезпечення інформацією зацікавленої в ній групи педагогів, що сприяє, з одного боку, інтенсифікації інформаційних потоків, з іншого – вимагає неухильного дотримання конфіденційності отриманих і поширюваних даних. Збирання необхідних даних про учнів здійснюється в ЗНЗ соціальним педагогом, класними керівниками, учителями-предметниками, психологом. Накопичення інформації здійснюється за допомогою розроблених інформаційних карт та матриць, які дозволяють отримати повну інформацію про соціально-економічне, соціально-психологічне, медико-соціальне становище учнів та їх сімей. Кожний фахівець має у своєму розпорядженні лише ту інформацію, яка відповідає його спеціалізації. Так, соціальний педагог формує банк даних про учнів та їхні сім'ї, які опинились в складних життєвих обставинах, а саме: причини їхніх труднощів, умови виховання та розвитку, інтереси та нахили учнів. Практичний психолог виявляє обдарованих учнів, визначає причини виникнення проблемних ситуацій; виявляє учнів, які мають акцентуації, емоційно нестійких учнів, агресивних школярів. Класний керівник надає фахівцям психологічної служби інформацію щодо наявності формальних чи неформальних груп у класному колективі з

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

позитивним чи негативним спрямуванням. Інформація про зайнятість учнів у позаурочний час, яку збирає класний керівник у своєму класі, створює чітку картину наповненості та різноманітності діяльності кожного школяра у позанавчальний час. Отримані дані стають важливими для усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, оскільки дають можливість педагогам знати та оцінювати зайнятість учнів, бачити проблеми у навчанні і вихованні тих учнів, які не залучені до необхідних видів діяльності. Своєчасна корекція позаурочної діяльності учнів допомагає педагогічному колективу спрямувати активність учнів в правильне русло, забезпечити правильне навантаження та не випустити з поля зору тих з них, хто мають негативне відношення до різного роду занять. В сучасному шкільному середовищі, коли в соціальному портреті школяра наявні такі характеристики, як соціальна дезадаптація, малозабезпеченість, бездоглядність, соціальне сирітство, значення спільних дій усіх учасників соціально-педагогічного процесу зростає.

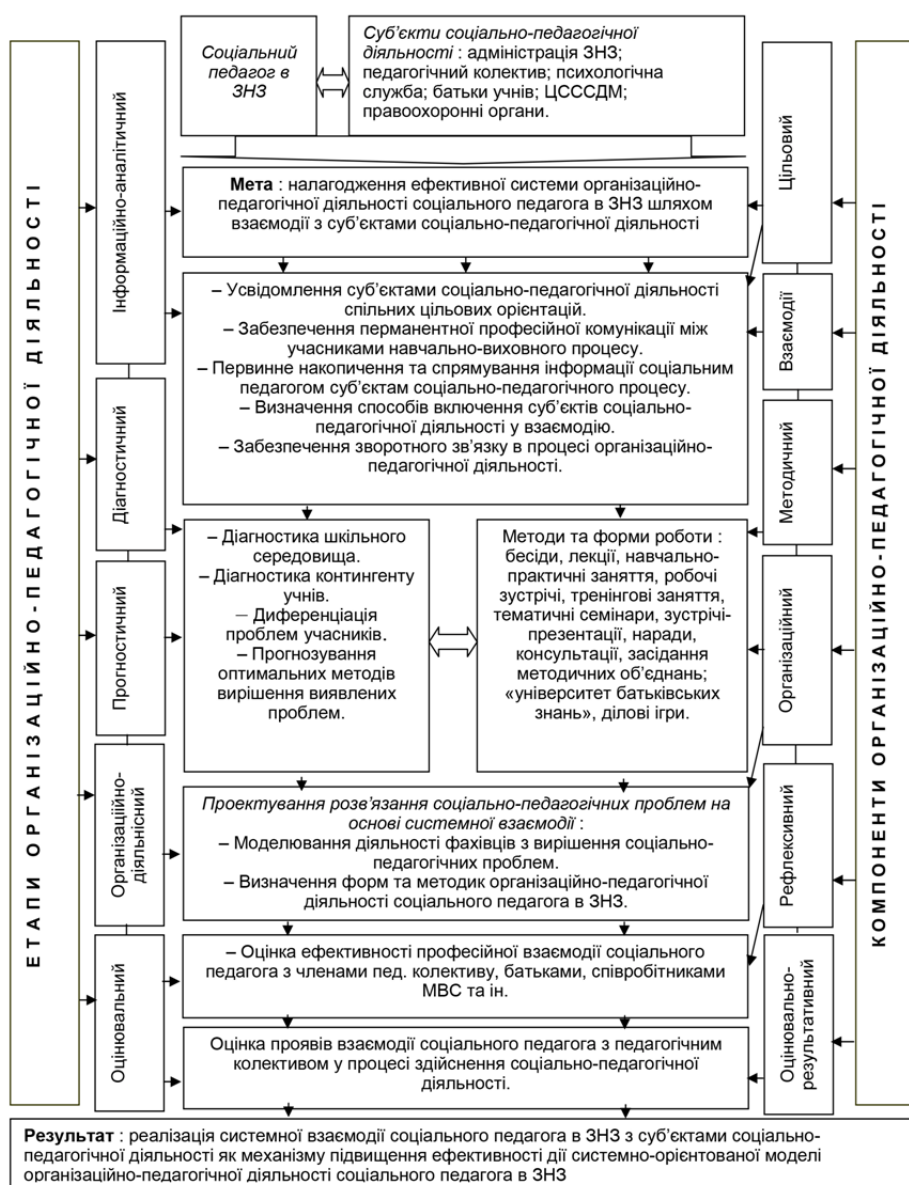

Рис. 1. Системно-орієнтована модель організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Важливість даного етапу пояснюється необхідністю володіння фахівцями навчального закладу інформацією про вікові особливості учнів, їхні здібності та потреби. Так, для учителів-предметників потрібні дані діагностики практичного психолога щодо обдарованих учнів та учнів, які мають відхилення у розумовому розвитку. Актуальною є інформація від соціального педагога про учнів з девіантною поведінкою та учнів, що належать до соціально-незахищених категорій. Для фахівців психологічної служби слушною є інформація, отримана від учителів про потенційні можливості учнів, їхні бажання. Зрозумілою стає і важливість даних від медичного працівника про стан здоров'я учнів. Аналіз даних, отриманих в результаті діагностичного обстеження учнів, орієнтує педагога-організатора в розгортанні роботи секцій, гуртків, факультативів. Діагностика відкриває ті матеріали, які дають змогу соціальному педагогу організовувати супровідну діяльність на період до наступних досліджень.

Таким чином, дослідженню даних процесів сприятиме тісна взаємодія спеціалістів закладу в рамках реалізації системно-орієнтованої моделі, яка уможливилує отримання учителем інформації від інших спеціалістів (психолога, соціального педагога). На сьогоднішній день, як показує проведене дослідження, така взаємодія майже відсутня, кожний фахівець працює автономно, що значно знижує ефективність соціально-педагогічної діяльності.

Другий етап діяльності за моделлю – діагностичний – включає методичний компонент, який спирається на результати діагностичного етапу, і передбачає встановлення фахівцем соціально-педагогічного діагнозу. Соціальний педагог розпочинає свою роботу з визначення соціокультурної ситуації, соціальних і особистісних проблем дітей і дорослих, які потрапляють в сферу його впливу [8, с.9]. Сфера діагностичної діяльності соціального педагога багатомірна та складна, спрямована на виявлення закономірностей та механізмів становлення і розвитку особистості у процесі освіти та виховання [24, с. 61]. Саме діагностична діяльність є важливою для ефективного прогнозування тенденцій поведінки особистості в майбутньому, розвитку взаємовідносин в учнівському колективі, а також надання допомоги тим, хто її потребує. Здійснення первинної діагностики (встановлення контакту) дозволяє фахівцю спрогнозувати кого із спеціалістів інших галузей він може долучити до вирішення певної проблеми (спеціалісти медичних, юридичних установ, культурного дозвілля тощо). Діагностична діяльність соціального педагога зорієнтована на вивчення психолого-медико-педагогічних особливостей, інтересів й потреб особистості, соціально-побутові умови життя дітей, сімей і найближчого їхнього мікросоціуму для того, щоб в подальшому мати змогу надавати соціальну допомогу, підтримку, захист у вирішенні проблем і конфліктних ситуацій. Діагностика дозволяє соціальному педагогу виявити стан соціального об'єкта, достовірність отриманої інформації про нього та про середовище його життєдіяльності, спрогнозувати його можливі зміни і вплив на інші соціальні об'єкти, а також розробити рекомендації для прийняття адекватного рішення і проектування дій, що передбачає використання різних процедур і засобів вирішення проблеми [6, с. 5]. Діагностичний етап включає вивчення, порівняння, аналіз, прогнозування, інтерпретацію, доведення до відома учасників навчально-виховного процесу результатів діагностики та оцінку різних сфер життєдіяльності об'єктів соціально-педагогічної роботи; оцінку результатів, досягнутих у процесі роботи та контроль. У педагогічній діагностиці вивчається поведінка, у порівнянні з попередньою поведінкою або з поведінкою інших; проводиться аналіз з метою визначення причин відхилень у ній; здійснюється прогнозування задля передбачення поведінки в інших ситуаціях, і інтерпретується з метою оцінки поведінки на основі наявної інформації. Результати аналізу повідомляються учням для того, щоб за допомогою зворотного зв'язку здійснити вплив на їхню поведінку у майбутньому, контролюється також вплив цієї інформації для того, щоб дізнатися чи вдалося досягнути бажаного результату [5, с. 23].

Реалізація даного етапу передбачає здійснення соціальним педагогом комплексу психологічних, педагогічних і соціальних заходів спільно з психологом і класними керівниками. До проведення психологічного обстеження учнів необхідно залучити практичного психолога. Практичний психолог збирає інформацію та створює відповідний банк даних на учнів школи, які мають емоційні, поведінкові порушення, а також учнів «групи ризику». Учитель-предметник на даному етапі вивчає мотиваційну сферу учнів та досліджує їхні цільові установки. Класний керівник досліджує становище в сім'ї учнів та складає висновки щодо стану конкретної сім'ї. Після чого,

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

одержану інформацію надає соціальному педагогу, який її аналізує, здійснює диференціацію сімей за типами. Педагог-організатор формує базу даних на учнів, які залучені до змістовної діяльності (шкільні гуртки, секції), а також на тих учнів, які не зайняті у сфері дозвілля. Така послідовність та узгодженість дій педагогічного колективу, сприяє ефективній розробці стратегії і тактики соціально-педагогічної роботи щодо конкретної сім'ї і щодо сімей загалом, забезпечує адресність і результативність соціально-педагогічної підтримки й допомоги. Якщо запропонований обсяг роботи кожного фахівця на даному етапі діяльності спроектувати на окремо взятий клас, то стане зрозумілим, на скільки має місце взаємодія спеціалістів в аспекті цілеспрямованого надання допомоги та підтримки кожному учню. Сформоване уявлення у спеціалістів про способи взаємодії педагогічного колективу, яка є суттєвою у здійсненні соціально-педагогічної діяльності, є важливим у конкретизації змісту і послідовності об'єму роботи на кожному етапі. При цьому сукупність дій педагогів, які забезпечують реалізацію соціально-педагогічного процесу, складає цілісну систему організаційної взаємодії, що в свою чергу забезпечує високий рівень соціальної захищеності учнівської молоді.

Діагностична робота умовно складається з двох сфер дослідницьких зусиль – постійного і прецедентного контролю, що є запорукою системності у цій роботі. Під сферою постійного контролю розуміються загальні питання, які має вирішувати соціальний педагог постійно. Сфера прецедентного контролю – ті ситуації, які з'являються у процесі здійснення соціально-педагогічної діяльності, які передбачають від фахівця відповідних дій та заходів.

Головне завдання соціального педагога – організувати і спрямовувати співпрацю в колектив. На основі моніторингу соціальний педагог здатен скоординувати позитивні впливи всіх суб'єктів соціального виховання з метою надання комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги дитині в її особистісному розвитку, сприяння успішній самореалізації в процесі соціалізації [19, с. 32].

Соціальний педагог працює над тим, щоб визначити точний «соціальний діагноз» дитини, виховний потенціал мікросоціуму, що його оточує, готовність до залучення до соціально-педагогічної діяльності всіх учасників виховного процесу [3, с. 75]. Встановлення соціально-педагогічного діагнозу неможливе без опори на теоретичні уявлення про феномен, що вивчається. Тому суть діагностики зводиться до отримання достовірних знань про конкретний об'єкт чи соціальний процес в усій його різноманітності [6, с. 5]. Соціально-педагогічну діагностику фахівця можна розділити на три види. Перший – діагностика шкільного середовища, другий – загальна діагностика усього контингенту учнів, третій – диференціація проблем учасників навчально-виховного процесу.

Правильно здійснена діагностика досліджуваного явища сприяє ефективному залученню спеціалістів, застосуванню їхніх можливостей, а також визначенню конкретних засобів і методів впливу. Визначений етап є необхідним для подальшого прогнозування тенденцій поведінки особистості в майбутньому, розвитку взаємовідносин в учнівському колективі, а також надання допомоги тим, хто її потребує. Реалізація діагностичного етапу передбачає складання соціального прогнозу.

Третій – прогностичний етап роботи за моделлю є логічним продовженням діагностичного етапу, оскільки здійснюється за результатами діагностування учня, колективу учнів, сім'ї. На основі комплексної діагностики стає можливим здійснити прогнозування, побудувати перспективу і програму дій з реалізації педагогічних завдань особистісного розвитку дитини [7, с. 94]. Прогнозування пов'язане, з одного боку, з передбаченням подій, тобто визначенням змін у середовищі або у системі, з іншого – з оцінкою передбачуваних наслідків тих або інших дій самої людини, або поведінки системи в даній або можливій ситуації. Предметом прогнозування виступають: зона найближчого розвитку та виховання, рівень та спрямованість індивідуального розвитку, корекція розвитку і виховання дитини, напрями педагогічної реабілітації, можливості створення оптимальних умов у мікросоціумі для виховання й соціалізації [11, с. 56]. Даний етап передбачає наявність цільового компонента. Головною вимогою для усіх учасників навчально-виховного процесу стає єдність цільових установок соціально-педагогічної діяльності, що забезпечить узгодженість їхніх планів і прогнозів на визначеному етапі. Цільове призначення даного етапу у діяльності соціального педагога полягає у

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

визначенні та закріпленні основних дій фахівця по інтеграції спільної діяльності з членами педагогічного колективу. У прийнятих планах найчіткіше визначена професійна взаємодія соціального педагога з усіма учасниками навчально-виховного процесу. Процеси планування і прогнозування здійснюються спільно з метою детального вивчення об'єкту професійної взаємодії, врахування його змін. На основі прогнозу формуються відповідні завдання, визначаються шляхи їх вирішення. На планово-прогностичному етапі передбачається спільна розробка програм для досягнення поставленої цілі, підбір та визначення методів і принципів реалізації запланованих дій. У програмі визначається проблемна ситуація, яка виникла; головні суб'єкти, які залучаються до її вирішення, а також завдання, які слід розв'язати, форми роботи, терміни виконання.

Головними етапами прогностичної діяльності соціального педагога є:

- аналіз результатів діагностики соціально-педагогічних проблем, визначення об'єкта, предмета і способу прогнозування, технічна і методична підготовка до прогностичної діяльності.
- Власне прогностична діяльність – прогнозування найближчої динаміки проблеми, що вивчається; зони найближчого розвитку, рівня вихованості, перспектив позитивних змін і т. ін.
- Узагальнення прогнозованого матеріалу й формулювання висновків [11, с. 56].

Прогностична функція реалізується шляхом прогнозування впливу на об'єкт, формування певної моделі поведінки клієнта. Залежно від результатів діагностичного обстеження, розвитку учня соціальний педагог повинен уміти прогнозувати умови, що забезпечують його оптимальний розвиток, уміти підбирати методи та засоби, які дозволять досягти намічених результатів. Саме соціальний педагог «прогнозує на основі спостережень та досліджень посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості вихованця, учня, прогнозує результати навчально-виховного процесу з урахуванням найважливіших факторів становлення особистості» [13]. Натомість, на психологічну службу покладається психологічне і соціально-педагогічне прогнозування розвитку окремої особистості, колективів; проектування психологічного і соціального розвитку колективів та окремих особистостей в умовах перебування в закладі освіти [15, с. 17].

Для ефективної діяльності будь-якого спеціаліста потрібен план або алгоритм дій, визначення етапів діяльності, їх послідовність [21, с. 160]. Складовими ланками організаційного циклу, необхідними для ефективного виконання будь-якого виду діяльності, є: постановка мети, планування, контроль [18, с. 37]. Базовим компонентом організаційної роботи фахівця є планування, яке зумовлює результати і ефективність будь-якої роботи. Воно здійснюється на основі аналізу роботи з урахуванням усіх сторін діяльності соціального педагога. Планування визначає структуру і зміст діяльності на визначений період [12, с. 39]. Планування роботи здійснюється з урахуванням планів роботи педагога-організатора, психолога, адміністрації школи, класних керівників. План – це результат спільної творчості педагога та всіх учасників виховного процесу [17, с. 79]. План захищає соціального педагога від хаотичної діяльності і дозволяє запровадити системний підхід до організаційно-педагогічної діяльності. У роботі соціального педагога найчастіше використовується перспективний план, річний та поточні плани. Загальний хід будь-якого планування проходить в три етапи: складання соціальним педагогом проекту плану (його модулів); колективне планування (апробація, коригування, перевірка задумів соціального педагога, збір пропозицій, ідей учнів, батьків, учителів); внесення соціальним педагогом коректив до первинних задумів, проекту плану з урахуванням результатів колективного планування; остаточне оформлення плану соціально-педагогічної роботи [1, с. 110]. Основним принципом планування є співвіднесення та координація плану роботи соціального педагога з планами роботи школи. Усі плани є взаємопов'язаними між собою: план роботи педагогічного колективу, плани педагогів, вихователів. План роботи соціального педагога складається з урахуванням тих справ, які визначають класні керівники у плані виховної роботи з учнями. У плані педагогічного колективу відбита позиція соціального педагога щодо цих справ або роль у їх підготовці: допомога, консультація для організаторів заходів тощо. Діяльність соціального педагога здійснюється з урахуванням плану виховної роботи ЗНЗ, плану роботи психолога, педагога-організатора, плану роботи шкільних гуртків та секцій. Розроблені плани мають передбачати та відбивати зміст взаємодії усіх фахівців. Соціальний педагог прогнозує основні напрями роботи на поточний рік з

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

усіма учасниками навчально-виховного процесу. В реалізації даного етапу бере участь без виключення увесь педагогічний колектив, батьки, а також громадські організації, освітні, медичні установи, які залучаються до спільної роботи. Такий підхід буде продуктивним та сприятиме отриманню ефективного результату при наявності відповідного механізму залучення до розробки робочих навчальних планів та програм. Принциповою вимогою, яка забезпечить узгодженість планів та прогнозувань на даному етапі є єдність цільових установок та дій фахівців. Схожа структура планів, які відображають роботу кожного фахівця, може включати наступні розділи: визначення виховної мети школи, проблеми, над якою працюватиме педагогічний колектив навчального закладу, пріоритетні напрямки діяльності у початковій, середній та старшій школі, форми та методи реалізації визначених напрямків роботи, термін виконання роботи та відповідальних виконавців. Даний етап діяльності соціального педагога є моментом відліку у налагодженні міжособистісної взаємодії серед усіх учасників навчально-виховного процесу.

Продумане перспективне та поточне планування забезпечує ефективність організаційно-педагогічної діяльності фахівця. В практичній діяльності соціального педагога використовує тематичний план, особливо у роботі з учнями різних соціальних категорій, дітьми з відхиленнями у поведінці, батьками тощо. Спеціально розроблений тематичний план, на нашу думку, є зручним та доцільним, оскільки відображає зміст здійснюваної роботи фахівця. Такий план роботи допоможе соціальному педагогу чітко відокремлювати кожну категорію, до якої належить та чи інша дитина. Як показує практика, трапляються випадки невиконання, ігнорування роботи з деякими категоріями учнів. У кращому випадку все зводиться до банального складання списку дітей. Однак, виявлення, складання списків учнів тієї чи іншої категорії вимагає і проведення цілеспрямованої роботи з ними.

Четвертий етап – організаційно-діяльнісний – включає організаційний та методичний компоненти, які відображають реалізацію педагогічних вимог, що спираються на навчання співпраці, соціально-педагогічну взаємодію, розвиток самоусвідомлення у процесі створення комунікативного середовища. Саме на цьому етапі здійснюється взаємодія соціального педагога з педагогічним колективом, батьками учнів, членів педагогічного колективу один з одним. Відбувається визначення критеріїв і показників результатів формування у суб'єктів соціально-педагогічної діяльності потреби до співпраці. На даному етапі визначальним для даної моделі є принцип системності. Це означає, що організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога, в основі якої лежить системно-орієнтована модель, вимагає чіткої і логічної послідовності виконання усіх етапів діяльності, напрямків та форм. Характерна риса цільності будь-якої системи – здатність до самозбереження в процесі постійного руху, змін та розвитку [9, с.61]. Організаційний компонент передбачає визначення поточного соціально-педагогічного завдання, проектування соціально-педагогічної ситуації для співпраці з використанням оптимальних методів, форм і напрямків соціально-педагогічної діяльності, моделювання діяльності кожного залученого фахівця, критерії і показники оцінки результатів формування професійної взаємодії.

На основі чітко визначених та усвідомлених завдань організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога формується система доцільних форм, методів роботи, визначається час та умови, за яких будуть реалізовані поставлені завдання. Соціально-педагогічна взаємодія, яка є висхідним моментом у формуванні соціальних зв'язків розглядається як інтегративний процес, оскільки відбувається у конкретно визначеному середовищі, а ситуація, яка виникає, обмежує дану взаємодію часовими рамками. Моделювання процесу взаємодії, яка відбувається між соціальним педагогом і учасниками навчально-виховного процесу, передбачає їхню активність у спільному вирішенні поставлених завдань; розвиток здібностей до результативної реалізації соціально-педагогічної діяльності; визначення критеріїв і показників оцінки результатів налагодженості професійної взаємодії.

Методичний компонент передбачає здійснення впливів соціального педагога під час створення необхідних педагогічних умов професійної взаємодії у навчальному закладі та в ході реалізації цієї взаємодії. Забезпечення педагогічних умов визначає подальшу соціально-педагогічну діяльність забезпечує її послідовність та сталість [14].

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

П'ятий етап – оцінювально-результативний. Даний етап містить рефлексивний та оцінювально-результативний компоненти. Рефлексивний компонент передбачає оцінку соціальним педагогом результатів професійної взаємодії з адміністрацією закладу, практичним психологом, педагогом-організатором, класними керівниками, учителями-предметниками, батьками учнів та працівниками правоохоронних органів. Аналіз досягнутого та його об'єктивне оцінювання є підставою для рішення про подальше застосування новацій або їх корекції, або відмова від нововведень та пошук більш надійних та апробованих засобів впливу. Оцінка передбачає перевірку знань і умінь соціального педагога у виробленні комунікативних стратегій під час співпраці з адміністрацією закладу, учителями, батьками учнів, а також знань, умінь адміністрації, учителів та батьків учнів з формування комунікативної компетентності. Виявлення труднощів і шляхів їх подолання. Оцінювальний компонент передбачає визначення соціальним педагогом рівня сформованості співпраці з педагогічним колективом під час реалізації соціально-педагогічної діяльності. Фіксація оцінки результатів налагодження співпраці здійснюється різними шляхами: відображення у документах (планування), власні судження і висновок, колективний висновок.

Висновки. Створена модель має інноваційний характер, який полягає у тому, що вперше було визначено етапи дій соціального педагога у здійсненні організаційно-педагогічної діяльності, впорядковано дії учасників навчально-виховного процесу під час реалізації соціально-педагогічної діяльності. Впровадження моделі дає можливість зорієнтувати суб'єктів соціально-педагогічної діяльності на позитивну співпрацю, забезпечити перспективу і ефективність співпраці соціального педагога із залученими до соціально-педагогічної діяльності суб'єктами, визначити шляхи і форми взаємодії, а також підготувати соціального педагога до здійснення організаційно-педагогічної діяльності та підвищити рівень його комунікативної компетентності.

Дана стаття не вичерпує усіх аспектів проблеми. Подальші дослідження будуть спрямовані на застосування даної моделі у процесі здійснення різних напрямків роботи соціального педагога.

Література

1. Абетка соціального педагога / [укладач В. В. Волканова]. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 235 с.
2. Афанасьев В. Г. Моделирование как метод исследования социальных систем. / В. Г. Афанасьев // Системные исследования. Методологические проблемы : Ежегодник 1982. – М. : Наука, 1982. – С. 26–46.
3. Белова О. Нормативна документація соціального педагога / О. Белова, Л. Письмак. – К. : Шк. світ, 2008. – 120 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
5. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / К. Ингенкамп – М.: Педагогика, 1991. – 240 с.
6. Капська А. Й. Соціальна діагностика – одна зі складових професійної діяльності соціального працівника / А. Й. Капська // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2008. – № 3. – С. 5.
7. Кевля Ф. И. Прогнозирование личностного развития ребенка в деятельности социального педагога / Ф. И. Кевля. – Москва; Вологда: ВГПУ, 2000. – 160 с.
8. Клемантович И. Новая профессия – социальный педагог / И. Клемантович // Школа. Рабочая книга. – 1998. – № 3. – С. 9.
9. Кондрашова Н. О. Соціальна реклама як засіб формування усвідомленого батьківства / Н. О. Кондрашова, О. В. Меденцова // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2006. – № 2. – С. 61–65.
10. Кохановский В. П. Философия и методология науки / В. П. Кохановский. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 1999. – 276 с.
11. Литвиненко С. А. Основи соціально-педагогічної діяльності : Навч. посібник [для студ. вищих пед. навч. закладів] / С. А. Литвиненко. – Одеса : ПНЦ АПН, 2007. – 56 с.
12. Нагавкина Л. Планирование социально-педагогической работы / Л. Нагавкина // Социальная педагогика. – 2003. – № 4. – С. 39–48.
13. Наказ Міністерства освіти України 02.07.09 № 616 про внесення змін до «Положення про психологічну службу системи освіти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0687-09>
14. Острянюк Т. С. Педагогічні умови професійної взаємодії соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі / Т. С. Острянюк / Педагогічний дискурс: зб. наук. праць; [гол. ред. І. М. Шоробура]. – Хмельницький: ХГПА, 2013. – Вип. 14. – С. 348–351.
15. Практичному психологу навчального закладу : організація роботи, документація / [упоряд.: Н. В. Лунченко, Т. Ш. Червонна]; [ред. В. Г. Панка]. – К. : Шк. світ, 2009. – 128 с.
16. Проектирование систем внутришкольного управления : Пособие для руководителей образовательных учреждений и территориальных образовательных систем / [под ред. А. М. Моисеева]. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 384 с.
17. Професійний довідник соціального педагога / [укладач О. І. Рассказова]. – Х.: Вид. група "Основа", 2011. – 208 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

18. Пустовіт Н. Організація взаємодії школи й громадських організацій у екологічному вихованні учнів / Н. Пустовіт // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – Луганськ. – 2005. – №3. – С. 37.
19. Серкіс Ж. В. Технологія реалізації соціальним педагогом діагностичного і прогностичного напрямку роботи / Ж. В. Серкіс // Професія соціальний працівник / [Ж. В. Серкіс, Ю. В. Мельник, С. В. Шаргородська; упоряд. : О.Главник]; За заг. ред. К. Шендеровський, І. Ткач – К. : Главник, 2006. – 112 с.
20. Словарь по социальной педагогике : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [сост. Л. В. Мардахаев]. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 368 с.
21. Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування й ефективного функціонування: матеріали науково-практичної конференції. 12 травня 2005 року, м. Черкаси. / Ред. кол.: В. В. Москаленко, Н. І. Кривоконь, Н. М. Дембицька. – К.: Фенікс, 2005. – С. 160.
22. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
23. Штофф В. А. Моделирование в философии / В. А. Штофф. – Минск : Наука и техника, 1966. – 301 с.
24. Щербина Ю. Деякі аспекти підготовки соціального педагога до діагностичної діяльності / Ю. Щербина // Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні: зб. праць / [за заг. ред. доц. Сейко Н.А.]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. – С. 61.